

Landskap: Skåne Upptecknat av: Emil Jönsson,
 Härad: Luggude Adress: Bohusborg
 Socken: Väsby ö. ang. socknar Berättat av: Emil Jönsson
 Uppteckningsår: 1938 Född år 1861 i Väsby

<u>Innehåll i Ulmas kartfrägelistor:</u>	sid.
Underbyggare (nr. 1.)	1-2.
" (nr. 2.)	2-5.
" (nr. 3.)	5-9.
" (nr. 4.)	5-9.
" (nr. 5, 6)	9-10.
Skoldar. (nr. 8.)	10-12.
Piskning med ris. (nr. 9.)	12.
Påskris m. m. (nr. 10.)	12-14.
Matbrödet. (nr. 11.)	14-19.
Förvandlade. (nr. 12.)	19-23.
Matvätter. (nr. 13.)	23.
Lucia etc. (nr. 14.)	23-31.
Bergväsen. (nr. 16.)	24-31.
Lågner om underjordiska bergväsen.	31-33.
Skriv endast på denna sida! (nr. 17.)	fortsättn.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Emil Jönsson
 Härad: Luggude Adress: Bohuslång
 Socken: Väsby o. omg. socknar Berättat av: Emil Jönsson
 Uppteckningsår: 1938 Född år 1861 i Väsby

fortsättn. Trar i Ulmas hantfrägelistor: sid
Vilsegång etc. (nr. 18.) 33-34.
Pomten. (nr. 19.) 34-37
Kalenderdagär. (nr. 20.) 37-40

Landskap:

Skåne

Upptecknat av:

Emil Jönsson

Härad:

Luggude

Adress:

Hornborg

Socken:

Wäsby och angräns.

Berättat av:

Emil Jönsson

Uppteckningsår:

1938

Född år

1861 i Wäsby

Uppteckningen rör

Underbyggar. Övernaturliga väsen.

1. Det har funnits sådana berättelser, men fins ingen som kan reda ut, eller vet något om några sådana övernaturliga väsen. Ty de personer är döda som tillhörde gamla generationen, och de yngre ha aldrig hört ens derom talas. Had: skulle namn, ålder och födelseort tjena att uppgivas på de döde, som för mig berättat, medan de lede, om det gamla som de upplevde i deras tid. (Barns berättelser om minna. Föräldrar och deras föräldrar) att flera sorters väsen bodde eller visade sig som gämbommar de från jorden. 2. Dessa väsen kallades i Wäsby, Vikens, Höganäs, Jonstorp, Farkulls och Öllerums socknar samt Brunnby.

Skriv endast på denna sida!

i allmänhet för "underjordiska" (=underjordiska) eller
vätter, jordsfolk, troll, berghäring, trollhäring. 3) Plural
former: vätter, jordsfolk, troll, berghäringar, trollhäringar.
Singularis obestämd form: en vätte, ett jordsfolk, ett troll,
en berghäring, en trollhäring. Man kan tala om: en
vättgubbe, en jordsfolkagubbe, en trollgubbe, ett berghäring-
barn, ett trollhäringbarn. 4) Nominativus obest. form.
vätte, genitivus, vättens, dativus, åt vätte. vokativus, o vätte,
ablativus, av vätte. Best. form. vätten, vättens, åt vätten
o vätte, av vätten. 5) Okänt. 6) Böjes på samma vis som
föreg. 7) Den vanligaste benämningen: Vätter.

Frågelista 22-2.

Man har fått att dessa väsens boningar voro beläg-
na nere i jorden, under människornas boningar
och allra helst under själva boningshuset. Det var
den egentliga sortens väsen som bodde i husens un-
derjordiska gångar, som kallades Vätter, om troll

bergakärringar och trollkärringar, troddes bo i berg
och backar, i skog, under stenar, i sjön, o. s. v.

2) Vättar troddes det alltid att de bodde, antingen fa-
miljewis eller i större sällskap eller samhällen un-
der boningshusen. Ensam vätte talade mina sa-
gemän aldrig om, utan alltid hade de sett ett par i
sällskap minst, men oftast i större eller mindre
antal. Men troll, bergakärringar och trollkärringar
bodde ensamma, men även familjewis enligt sägor.

3) Det troddes om vättarne att de voro fullkomligt
lika människorna, men så små till växten, att
de ledigt kunde gå raka in under möblerna. Det
icke alla slags möbler, ty det fanns sådana som di-
rekt stod på golvet, men för det mesta der det var
jordgols i de gammles hus, boningshusen, hade de pall-
ar under både kistor och skåp. Jag såg ju ofta så-
dana pallar med svarande fötter med olika höjd.

Deremot voro de andre nämde olika väsenden av
öland vanlig menckostorlek och öland-jättar. 4)
Som alla dock hade likhet med menniskor, voro de dock
till utseendet gula menniskor. Vätterna voro små
välklipade, varulser som liksom andra väsen, som om-
talas, hade kläder på sig. 5) Deras kläder tycks hava varit
med förkärlek för lysande färger av alla slag, i synner-
het rött och blått, och kläder av samma snitt som då-
tidens menniskor brukade. Men vissa jättar och troll
voru och sedda varande nakna eller ofullständigt
klädda. 6) Men trodde också att dessa andväsen (dock
icke vätter) kunde och brukade vid behag förskapa
sig till något djur, groda, höna o. s. v. men att de egent-
ligen liknade menniskor. 7) Om grodar hyöte de
gamle en viss misstänksamhet, (icke de griska groda-
rna av flera slag) utan den grisa tjocka paddan (froggar)
bred och flat, sängångare. Dessa aktade man sig

för att ofreda, ty det vore ej säkert att det kunde
behömma en illa en annan gång. Det troddes
också att "jordroggar" brukade suga blod ur fäkre-
aturen om natten när de lågo i sina bäddar. Kreatur-
en blevo derav många, troddes det.

Fråge lista nr 3

1) Jag kan icke påminna mig att min Mormor eller
Farmor eller någon annan av de gamle någonsin
berättat att de övernaturlige väsenden hade djur,
boskap. 4) En liten bjällra hade vätter i bland, men
trolld hade musik instrument. 5) Hundar hade trollen
i bland enligt sagor. Fråge lista nr 4.

1) Dessa väsen förhålla sig i allmänhet vänligt till
människorna så vida de icke bliva ofredade eller
uppretade för någonting. Nästan aldrig berättades
om ondsinnade väsen som försökte göra människor
samma illa, utan giltig orsak. 2) Man sökte alltså att

stå på god fot med "unnjersfolket". Man aktade sig t. ex. nog att slå vatten, hett eller kallt, i deras hål eller gångar. Man trodde också att de förstode språket om man talade till dem, men hörte aldrig berättas att vätternas talade till, eller svarade någon människas. 3) Man åtvarnade barn och tjener att aldrig hålla varmt vatten efter vätterna i deras hål, eller kasta något föremål på dem, då de hade sina nattliga processioner. Ute i det fria troddes inte att det fanns vätter, men väl andra väsende som man borde akta sig för genom att korsas sig och även sätta stål (kniv i matkorgen och kniv i fickan), liksom långt ifrån sig. En gammal lina, även avbruten, sattes i halmtaket över gårdens dörr och likaså i ädelsbunkarna på loftet. Var det i närheten av böningshuset, kunde man säga, om man hällde ut vattnet "akten jär vätter". 4) Blev vättern ofredade

så troddes att de kunde hämnas på flera vis, såsom
att barnen levers sjuka, eller kreaturen vantrosas.
5) Utslag, maffada, skrik på småbarn. Men det
värsta var att barnen kunde bli "kort-bytta", d. v. s.
andeväsenden vättarne lämnade sitt eget barn i
stället och togs människornas barn i utbyte, troddes
det. Samt att om ej något togs vis barn, så kun-
de kreaturen få besjuka, eller mista "drövet" (idist-
andret). Vanligaste benämningen på dessa sjukdomar
som troddes orsakade av förfördlade, uppritade, andeväsen
var "förgjorda". Barnen eller kreaturen kades vara
"förgjorda". 6) Hur man skulle komma på god
fot med "urmejorsfolket" igen och hur de av dem orsa-
kade sjukdomar skulle botas och hur man skulle
gå igen ett kortlytt barn, dertill måste sökas kloka
gubbar eller gummar, som det föregav sig en hel hof
menschon på den tiden, vara. Inte talades om

vad som gjordes, ty mina sagesmän hade aldrig varit osams om dessa väsen. 7) Det troddes att vätterna, underjordiska folket, blevo oroadt av om man visslade sen solen gått ned, eller om oratten, om en att de isynnerhet voro rädda för skott så att de derigenom flydde ifrån gården! Annars alla andra slags buller och sång betydde de sig inte om. Men de syntes endast om oratten, och då voro de omgivna av ljussken, eller också buro de små ljus i sina händer. Min Mormor såg hur en vätte fick så brådt att springa efter de andra att han tappade sitt ljus, och fick ej tid att taga det med sig. Hon tog vara derpå sedan hon låtit det ligga kvar i flere dagar och vätter men de betydde sig inte om det. Det var en liten blågrå stenliknande, vissal som en griffel (jag såg den). Mormor påstod att vätternas ljus brände med blå låga. De gamle sade alltså till någon som visslade sen solen var nere

eller om natten: "Vissla inte, ty du visslar på Jan".
 2) Fjæturen skyddades bäst genom att sätta stål,
 både under och över dörren till fjæhuset. Dertill
 kunde duga gamla liar, knivar, eller annat stål.
 Att låsa en lagår, fjæhus eller stall var inte bruk-
 ligt ännu 1850 i förenämnda församlingar.

Frågelista Nr 5. Jag hörde aldrig
 att någon som skulle bygga nya hus tog någon hän-
 syn till de "underjordiske", ty de visste ju inte var de
 bodde, men trodde just att dessa väsen kommo att
 bo i husen sen de uppförts, och att de icke förut bodde
 på tomten. Men min Morfar berättade att en hennes
 syster, som tillika med sin man vid enskiftet måste
 utflytta och bygga en ny bondgård, måste till följd
 av jordskiftets smälhet enot byvägen i Väsby by,
 bygga boningshuset över en gammal kyrkestig, som
 ledde ifrån Gösarp och Lönskoq. Det hettes att vättarna

icke ville besöras utan andra spöken och gästas
skrämda dem bort. 2) Nej jag vet inte vad de gam-
le gjorde vid sina tomtinwigorlingar, så vida de inte
ställdes till dansgille. Vid alla de stora "Holländske"
vädergravarnas bebyggande, skulle alltid ställas till
dans på det åttasidiga golvet som låg på marken
innan möllan upprestes. Men huruvida det sk-
ulle ha någon betydelse för jordtomten eller andevärn
är oviss. 3) Der vätter syntas brukades ge dem
litet söt mjölk på en flat skål, eller vid hushovs-
-ämningen en liten sprätt brännvin, någon gång, men
av vilken avsikt, annat än vänskapsbetygelse är gjutret.
Frägelista N° 6 Ökient Frägelista N° 7 fattas
Frägelista N° 8 a) I Väskby med angränsande
socknar brukades icke anbrännas bål, varken
Valborgsmässa eller andra högtidsaftnar.
d) Vid vissa platser utmed Skånska kusten, tändes

Valborg och även mid Sommarsöl säson i de
vid Borstahusen vid Landskrona och Kulla Gun-
narstorp i Allerums socken. Hurvida sådant före-
kommit i gamla tider är ej känt. Denna sed att
tända valböl är tydligen utbredd över större delen av
södra Sverige. Valborgs afton 1913 då jag reste mellan
Stockholm och Helsing, såg jag hur Valborgsbålen
brunno genom hela sträckan allt här och der. För
femti år sen brukades i Hamneda församling, ända
till 1910 på s. k. Ekeberget, samt i Horsahega backar,
tändas Valborgsbål, men här sen dess seden upphört.
Man tände elden i förr än det blivit så mörkt som nöd-
ligt, för det skulle synas ut på långt avstånd. Avsigt-
en var endast ett slags folkroj, då först en del av byns
ungdom (pojkarne) dragit ihop ris och grenar, från den
omgivande skogen, hela eftermiddagen förut. Desto större
bål och desto högre flammorna stego upp skyn, att de

kunde synas till andra socknar, åtorinstone till
Horsaberga inom egna socknen. Spel, dans, rop och
skott, fortsattes till långt ut på natten. Om mid-
sommar eller sommaren i allmänhet, var man
rädd för att tända eldar ute i snarkerna, i anse-
nde till de stora områden med elofängt material
som då förefinnas. Frågelista № 9.

f) Risningsseden har aldrig funnits det någon
kan förspöja, varken i Väskby eller närgränsande
socknar. Ej heller i Hamneda och angreänsande.

Frågelista № 10 a) Vid Maria bebä-
delsdag brukades ofta tagas in nakna kvistar som
sattes i vatten i varmt rum, för att knopparna skulle
svälla och kunna slå ut små blad till Påskan.

b) Lådanträs eller gristar (vanligen av björk) kallades
Täskalör eller Täskaris (men icke i betydelse att någon
person dermed skulle risas) Vite och Tälgristar, med

sina ludne knoppar kallades i Väsby och angränsande socknar för "Tylingar", men i Hamneda och angränsande socknar kallas de för "Pabne".

Om Kristarne togos de allra ytterste spädaste av björke vanligast, men även hägg, rönn och syren, (det senare mycket sällsynt för dem). Deremot de allra säkraste och lättaste att "springa ut" (knoppar) var säl och vide. Dessa räknades för vattenälskande.

Man hade ju ej den seden i Väsby och angränsande socknar att risa personer vid högtider och ej heller att risa folk i Hamneda och angränsande.

Jag minns aldrig att de gamle brydde sig om knopningen på sådana trädgrvistar, för än de kunde taga dem fullt utspruckna växande och dermed "naja" till Tingt eller onid sommar på landskyggen.

Omkring år 1925 såg jag på vårsidan hur alla torke-sökande Hälsingegare med förde små luntar grvistar

av björke med knoppar, som de skulle sätta i vatten
hemma. G) Hur länge eller när seden börjat i städer-
na, är ej känt, men ute på landsbygden i Hammar
och angränsande socknar, brukade intagande av björ-
ke och palme för utsprickning, åtminstone i slutet
h. s. 1800. i slutet af 1800. i slutet af 1800.

gång. Det hette "brökakor" och "kavringar". Jag minns nabo-
drängen körde i brädschande gart med säckar till govarnen
vad står på? Jo, vi ha inte nåt brö, vi ha bara kavringar,
ävarades. Kakorna gjordes tjockare, avlänga och rundhöga
och sattes ytterst i ugnen, men kavringar gjordes i fullt
så tjocka och så sattes två stycken ovanpå varandra, så
att hela blev tjockare än "kakor". Dessa två kallades "kav-
ringar" och sattes längst in i ugnen. Man överdrog alla
både kakor och kavringar med vatten eller dricka innan
de insattes. Efter 2 a 3 timmar togs kakorna ut och
översmetades med vatten en gång till, så blevo de gläns-
ande mörkbruna och sattes in kort. Men kavringarne
smetades inte, utan skildes åt och lades upp och ned,
var för sig in i ugnen igen. Der fingo de goarliga tills
de, hårda av hettan och torra, slutligen halades ut, en
och en, för att ätas. Men kakorna som voro origjnkare
skulle ju ätas först, för att inte oröglä. Kavringarne

kunde sålunda hållas fria för mögel i 3 veckor eller mer. Detta grova osiktade rågmjöl-bröd, kakor och kavringar gemensamt kallat "Turt brö", har brukats på samma vis till vardagsbröd i Väsby och angränsande socknar ända långt inne tillhaka i 1700 talet av både rika och fattiga. b) Men på 1880 talet begynte allmogem i ovan nämnda socknar, att använda ett slags grovt vardagsbröd av samma slags mjöl som det sura brödet var av, men detta nya skulle vara sött bröd. Detta bröd gjordes endast $\frac{1}{2}$ tum tjockt, då det sura var varligen 5 a 6 tums kakor och 3 a 4 tums kavringar i tjocklek. Men bredden 10 och längden 16 tum liksom det sura. Alla sorters både surt och detta senare prickades med gaffel eller strumpsticka. Men intet hål i kakorna att träda på stäng. Detta tunna grova bröd kallades för Stockholmsbröd och troddes att sådant bröd brukades i huvustaden. Det i vardagslag brukliga "sura"

C) brödet var jäst med s. k. "surdeg". Denna bestod endast av en klump surdeg som togs urdan från den jästa degen varare brödet bakades. Denna deg "surdegen", "suren", "surdäjen", lades i ett glaserat sten-
Härle-käms eller leuck och packades väl till botten och sidor, med bageriskans knogar, varefter en handfull grovt salt lades på packningen och sattes till förvaring ivalt mörkt rum. Vid nästa bak, togs den fram, revs i småbitar med handen och ströddes i bland degen i baketräget och inältades med knutna nävar av bageriskan. Färdigältade degen fick stå natten över och jäsa. Om morgonen hade degen i baketräget jäst, så att stora sprickor i degmassan uppstätt och alltsammans var blivit surt och till längre det fick jäsa desto surare blev det, så att man kunde få bröd mer eller mindre surt, genom att bakka och sätta i ugnen efter kortare eller längre tids jäsnings.

Trummin och salt lades alltid i degen, och mjölet
skällades och sattes i deg i varmt vatten. Lom förut
nämnte bakades "kakorna" och "harringarna" av en och sa-
mma deg. Bägge förvarades i bakugnen tills de blivo
upprätna. Ci Det ovan omtalade s. k. Stockholms brö-
det på 1880-talet, som var allmogens dagliga bröd i någ-
ra år, var gjäst med dricka eller öljäst, men fick ej
gäsa så degen blev sur, utan det skulle vara sött
bröd. Dessa brödkakor förvarades icke i bakugnen, utan
hellre i källare ty man ville ha dem segmjuka så
man kunde böja en kaka rundt om armen. Det
kunde hända, om degen gjäst för litet, att brödet blev
hårt i bakningen, eller om det torkades. Sådant kal-
lades att brödet blivit "stenlurd" (stenlurpet) och bräck-
tes glansigt likt glas inuti och var omäktbart. Men
allmogens lednade efter några år på Stockholmsbrö-
det och återgick till det gamla "sura" brödet igen.

d) Mjölet till dessa ovan nämnda brödslg var enbart sammanlagt rågmjöl, i Kåsley och angränsande socknar och likadant i urminnes tid. Men i Hamneda och angränsande socknar skulle enbart råg "näbbas", d. v. s. skolas på groannen så brödet blöve fint till vardagsbröd. Blandningsbröd icke heller förekommit sen 1880.

Kaka 1/5 tum lång 5 tum tjock 10 tum bred. Karring 15 x 10 x 3+3

Phhlms-kaka bottenyta lika med "surt" bröd 1/5 tum 10 tum och 1/5 tum tjock

Den fattigare befolkningen i Hamneda med angränsande, brukade ofta blanda upp rågmjölet med korn- eller havremjöl som hemsiktades och blandades i degen till vardagsbröd.

Skattfrågelista nr 12. Förvandlade.

I min barndom hörde jag omtalas följande historia:
En bonddräng och en piga var ute på åkern och skulle köra in ett lass säd. När lasset var färdigt bad drängen att pigan skulle hålla hästarna en stund

emedan han skulle tala vid rågon. Han lemnade henne tömmen och piskan och sade: Om det kommer en svart hund så kan du väl slå med piskan, men slå inte i huvudet. Vår pigan tog töm och snärt, och drängen gick. Efter en stund kom en stor svart hund springande emot pigan som blev förskräckt och slog omkring sig med snärten, var det kunde råka i huvudet och var som helet. Efter det hunden slutligen avlägsnat sig, återkom drängen blodig i ansiktet och återtog tömmen och då pigan frågade varför han var så blodig i ansiktet svarade han: Jag sade ju, att du skulle inte slå i huvudet på hunden. Således kunde pigan förstå att drängen var en "marulv". Han hade förvandlat sig till en hund. Vidare berättade min Mor att det troddes att man kunde igenkänna vilka menniskor som voro s. k. "varulvar" eller "marulvar", derpå att de hade holsvarta ögonbryn, som voro

mycket tjocka och gingo alldeles ihop över öräsan. Men trodde att om någon marulv förvandlat sig så skulle man slå dem blodvite i ansigtet med hand-
en och utrofa personens rätta Christendoms-namn så blevo marulvarne för all framtid hotade ifrån marulvens makt, och kunde ej vidare förvandla sig. I Höganäs fiskeläge hörande till Wäsby församling, bodde en gumma, änka, på 1840-talet, som kallades för Lun-
nan. Drängen som tjänat hos henne berättade för mig, för 60 år sen, huru käringen vissa dagar gick och var borta, troligen i byn hela dagar, men när hon kom igen visste hon till punkt och pricka reda på allt vad man tagit sig till derhemma. Men en liten svart höna gick der och troddes vara någon av byns eller markarnas höns. En dag, då käringen var bortgången, så gick den der svarta hönan och tittade i alla hus, blev drängen förargad, tog en träslå och drap till hönan

så det ena benet bräcktes. "Der har du som går här
och nosar i alla vrår", sade drängen. Hönan hoppade på
ett ben ut om porten. Men der låg genast den gamla
Lunnan med brutet ben, och måste hjälpas i säng.
Födermera gick kräringen på kryckor i lång tid,
men den svarta hönan syntes ej i byn eller der hemma
under tiden Lunnan gick på kryckor. Alla trodde att hon
kunde förvandla sig till en svart höna. En gam-
mal gumma kom till en herrans-mora och tigg-
de ostmjölk. Moran lovade att hon skulle komma till
gumman med mjölken en bestämd dag. När hon så var
på vägen till gumman med en luttad mjölk, så hoppade el-
ler kröp så sakt en stor groda av den gråa tjocka sort
en som de flesta värja vid att bara se, ännu mer att
vidröra och som kallas för "poggor". Denna poggan
kom alldeles framför fötterna på moran. "Plöta dig
lite tilla pogga", sade moran och tog varsamt och förde

honne med foten undan till sidan och gick vidare. Hon kom till gumman med mjölken och blev bjuden på kaffe. När hon skulle sätta sig till bordet var der endast en stol och i taket över den stolen hängde en gvarnsten i en silke tråd. Moran fruktade sig för att gå fram, vid tillbudningen när hon såg den livsfarlige stenen. "Var inte rädd", sade gumman, "du var så snäll i går vid den poggan du mötte". Moran satte sig under gvarnstenen och drack kaffe, och silke tråden höll också. Nu kunde moran förstå att gumman hade försakat sig i poggan.

Frågelista nr 13.

I Väsby med angränsande socknar har aldrig sådana rätter varit brukliga. Inte heller i Hamneda med angränsande socknar. Ljömän berättar att på Gotland och Öland brukas kroppkaka. c. Frågelista nr 14 Om Lucia-dagen med bruk och föreställningar fins alls ingen tradition från förra århundradet i Väsby eller angränsande. Inte heller i Hamneda

eller angränsande. Frägelista N: 15 fins inte, men N: 16
 1) Berättelser om övernaturliga väsen eller bergaväsen,
 eller troll inne i berg fins inte i Wäsky mer än om Kulla-
 mannen och Patta-långhaka. Men berättelser om
 sådana väsen jättar och troll som troddes finnas på
 andra orter, det fins eller fanns berättelser om, såsom:
 jätten Finn som byggde Lunds domkyrka, samt sagan om
 Ljungby horn och pipa, eller sagan om Hobergs gulbein m. s.
 2) Dessa troddes leva familjewis. 4) De utförde arbete.
 5) Voro sams. 6) Vänligt. 7) ja. 8) Okänt. 9) De gamle berätt-
 ate att i Kullaberg bodde en jätte med familj. När det
 syntes en molnbank om morgonen på Kullabergets
 topp, så sadis att Kullamannens häring byker nog
 idag så det kan snart bli regn. Att det var stor-
 vuxet folk i kullamannens familj kan man för-
 stå. Han utsände sin dotter att gå ner åt slätt-
 landet och hämta lite jord att bräda på berget

för der var så magert på åkrarne. Tösen gick ut och tog ett förkläde fullt med jord, men när hon på hemvägen hoppade över Rönne å, brast en liten springa i förklädet och rann ut Härminge backe. Hon gick vidare mot hammet, men när hon hoppade över Wälinge ån, blev hålet större och brast ut så när alltsammans. Derav blev Svedsberga kulle. Hon hade inte onycke jord kvar att breda på berget därför äro åkrarne tumma i jordlagret i denna dag.

Potta Långhaka var begravnen i en vattenflo, emellan Tingelsträde och Örnas körr. Denna vattenflo kallades för "Kasana". Frärringen skulle härstamma från Tottenburg en gård i Näsby, men blev gift med en bonde på Snärpan. Potta Långhaka var en trollkärning och varje skärtorsdagskväll for hon upp genom skorstenen i väg till Blåkulla. Hennes man var en snäll man som ville förhindra henne

att fara, men om han läse aldrig så väl så fick
hon fatt i ett gästaskap och for opp genom skorstens-
en likaväl. Men en vacker dag dog häringen. På be-
gravningsdagen syntes häringen följa med begrav-
ningsfolket hem igen till Snärpan. Om kvällen stod
hon innan om dörren i stugan. Alla kände ju igen
Potta Långhaka men husen ville inte berinna och
lysa ordentligt hur mycket onan snöt dem.
Potta Långhaka fortfor varje kväll att komma hem
och spöka, men sedan onan lagt stenar på hennes
grav och prästen läst och intet hjälpte, så tog man opp
likkistan ur kyrkogårdsgraven och burs densamma
med häringen i, midt ut i Vasarna. Der gjorde de
ett djupt hål och nedsatte henne samt drev en lång
ekspåle igenom både kistan och Potta Långhaka. Der
har hon måst förliva. När så vattenflödet om vintra-
ne fyller Vasarne, blir der is och ortens pojkar ginge

på skridskor, kommo de till chepalen som stack upp
om isen. Då de togo fatt i och "rickade" (ruckade) på pålen
så hörde de huru tjärningen skrek der nere: Richa, richa
hårdt, rättan kommer. Potta Långhaga opps. Förskräck-
ta skyndade de derifrån och vågar inte "ricka" så hon kom
opp. I Hamneda socken går sägner (som jag hört)
om huru i 1800tahts början 2 grimmor från Hällorna voro
nere vid Lagaån och tvättade kläder, då de sågo 2 fina
manseller komma bärande en korg med kläder som
de började tvätta. Deras tvätt var skinande vit, men ej ett
ljud hördes. Hela dagen tvättades midt emot varandra
på fjärra sidor om ån, men mansellerna blevo först
färdiga, togo sin korg och gingo rakt in i Ylenåsen, vil-
ket de Hällornagrimmorna voro åsyna vittne till. Så-
des tillhörde mansellerna de onystiske väsen som
om julnatten lyfta opp hela Ylenåsen på guld- och sil-
verstötter. En liten rund göl vid sidan om lands-

vägen nedom galgaberget kallas för "Katteflö" och är alltid full med vatten. Ett fyrspar kom i galopp ut för den branta backen på landsvägen ovanför och kunde ej styra i farten utan körde rätt ut i floden och försvann, folk, hästar och vagn i hålan och ej det minsta syntes efter dem. Men tidtals har syntts ett par unga fruntimmer sitta sorgsna och blicka ned i djupet. I Ekelsberget troddes bo en liten käring som kallas Ekelsjöns-käringen. Hon sägs hoppa och dansa omkring en stenbunke och den som såg det gick strax dit men inga spår syntes oaktat det var snö. En gång var hon ute och samlade kränsle och bar in i berget. En bonde som var tidigt ute och plöjde såg tydligt hur densamma gick på åkerrennen. Berget syntes stå på gullstötter julnatt. Även en drake bodde i berget. Men aldrig hade trollen beröring med onenskor, varken gott eller ont. Men en kvinna gick genväg över Eke-

berget och en överfölls av mörkret att hon kunde gå utan sätta sig. Då kom draken och kretsade omkring henne, sprutade eld ur både mun och ögon. Kvinnan blev rädd och läste alla sina böner och lyckades befräa sig till det ljusnade. Ten år emot Nöttja Lövisen bodde en liten gumma som kom fram till en mor i Ryds vestergård och begärde att få något spinnarleste. Moran lät henne få en del lin och då hon tyckte grinnan såg besynnerlig ut. Denna frågade om det skulle vara en eller två tåligt. Moran svarade: en tåt. Efter en tid kom gumman igen med så fint spunnet garn att moran sade sig aldrig ha sett så fint och ej heller vävt så fint garn. Då kanske jag får väva det också och det gick hon. Men det dröjde länge så att moran undrade om möjligen gumman inte kom med väven, men hon kom med så fin väv och välgjord att ingen sett finare

Maran blev glad och betalade gumman bra och denna i sin tur blev glad och lovade att så länge det fanns en bit väv kvar av den väven så skulle intet komma att fattas i huset. Efter sådant löfte förstod man att det var icke någon vanlig gumma.

Drakaröret i Horn. På mina ägor i Horns ley, finnes bland en hop gravkullar en stor stenbunka, vari troddes bo en drake som vakade över en skatt vilken skulle nedsläppla deri. Ett par personer togo sig före att söka opp skatten och lågo der om nätter vid lyktsken och plockade bort stenarne, men till slut när de begynte orämma sig botten syntes som hela Narregården stode i ljus an låga och då skyndade de bort till gårdarne för att släcka elden, men framkomna då var der ingen eld. Då kunde de förstå att det var trolltyg med i spelet. Männen förinryade en annan

gång försöket och iakttogs alla försigtighetsmått
absolut tystnad i synnerhet. Ändtligen kommo
de att påträffa en kista och skattsökarne börja-
de fatta tag i den och lyfta. Då kom en liten gum-
ma och viskade i örat på den ene: "Du är också
må Sven"; Jaha, var han nog oförsiktig att visa
till svar. Detta var nog och kistan försvann,
och sjönk i jorden. En liten trollkäring hade
överlistat dem igen. Men draken hörde ej vilja
försvara något. Läggen omtalar intet vidare sök-
ande efter skatten, men ett gussken varit syn-
ligt på ifråga varande kulle, som givit anledning
till sökandet. Frägelista N: 17.

75 Dryckeshornet rövas ifrån trollen. Denna hi-
storia berättas troligtvis i alla församlingar i hela
Skåne fast något varierande på vissa orter. I Wäsby
och angränsande socknar berättas att om julnatten

hade trollen ställt upp en stor sten på gull eller silverstolpar och hade stor fest. En onödig dräng erbjöd sig att rida dit och se vad der stod på i ljusskenet. När han kom dit, kom strax en skön piga och bjöd honom komma in och dricka, och då han rekade om han åtminstone ville dricka ur hornet hon höll i handen och sen bläsa i en visselpipa. Han tog emot båda delar men pigan (vars språk trollen troligen inte förstod) varnade honom för drycken. Han kastade innehålllet över axeln, tog emot pipan och vände hästen samt behöll hornet och pipan och red så fort hästen kunde springa derifrån. Trollen voro honom snart hack i häl, men pigan ropade efter honom: rid på åkern den ärde och ej på vägen den hårde. Han red ut på åkern. På slätt väg hade trollen snart fått honom fast, men varje fjära måste de följa ty tvärs över dem hade de ingen makt till.

På sådant sätt fick han så stort försprång att han nått och jämt kom in om porten. Pigan som åtrarnade honom, fastän hon var toungen räcka honom drycken, troddes vara en av trollen förut rövad jungfru. Hornet och pipan finnas enligt sägnen på slottet i Trolle-Ljungby. Övriga sägner: n:o 17, okända i Wäsby och angränsande socknar.

Trägelista n:o 18. 1) De gamle trodde att "Skovenuvan", eller "skovs-rå" kunde vara orsak till att folk gingo vilse ("levers villfarande") i skogen. För att bli rätt igen skulle man ta av sig tröjan eller västen spotta genom armhålen samt vända ut och in på dem, då man tog dem på sig igen. För att skydda sig för dessa övernaturliga väsen var bra att ha något av stål i fickorna, t. ex. kniv. 2) 3) och 4) Okänt i Wäsby och angränsande. 5) Min Morfar berättade, att på ett ställe i Wäsby socken i Buskeröds by, där ett nyfött barn

som hela tiden varit friskt och vackert, plötsligt, några dagar eller någon vecka efter födseln, blev alldeles förändrat. I stället för vackert tyckte nu föräldrarna, att det var gult och "räkit," så de kunde ej känna det igen. Skrek gjorde det alltid och snart kommo de underfund med att det var en "byting" (bort-bytt), ty det hade lämnats ensamt en grävl då modern mjölkade korna. Man sökte nu en klok gumma som genom hotelser (som hon kunde med-
-dela tomtarne) (ett slags större unnejärsfolk) att derest de ej lämnade igen det bortbytta barnet, så skulle de allesammans bli skällade och brända innan kort. Om ett par dagar blev ombyte gjort i skymningen då modern mjölkade. Det märktes genast på skrik-
-et (rösten). Sen ett barn Christmas (döpts) kunde det inte "bort-bytas". Dessförut brukades för att skydda den att sättas stäl i vaggans alla fyra sidor.

Frågelista N: 19.

a) Inom Wäsby och angrän-

sande församlingar, brukades aldrig talas om dessa
väsen som torrtar, utan benämndes "goanisse". Det
ansågs ej vidare till heders att betjona sig av sådana,
ty man trodde att den som betjänades av "goanisse",
hade gjort kontrakt med "hin onde" att han skulle
honora tillhöra ifall han doge ^{innan} kontrakterade årens
utgång. ~~Det~~ Därför var man nog belåten, så länge
"goanissen" drog till, av de andres ägendom, till den
som "legt" dem. Men man ville ju å andra sidan ej
erkänna att man lagt "goanisse". Men man trodde
att dessa "goanisser" var i storlek som en 6-7 års poj-
ke i skapnad som äldre person och gråklädd, med top-
peluva och träskor och i öfrigt likt folket med knäbyx-
or. Således mycket likt vad som i följande tidningar visas.
Detta troddes och omtalades i Västerby och angränsande socknar.
(Okänt till och med 11.) En bonde hade goanisse i många
år och det visste allt byfolk och rik blev bonden, ty

ty nissen drog dit med hö och neker om nätter och
utförde mycket arbete om nätter och till och med om
dagen. Men så en vacker dag blev bonden sjuk och
låg länge, men äntligen kryade han på sig och blev
frisk igen. Hustrun som hade förtroende för sin
Mammas, berättade för henne att det var väl att in-
te hennes man dött då, ty då hade han inte blivit sa-
lig, emedan tiden inte var till ända, som han hade
gått in på. "Varför" frågades, "Jo, min man kunde göra
ondt, och gjorde så vid många". På samma ställe
berättades, att alltid om kvällen sattes upp på bakugn-
en ett fat gröt, som togs ner tomt om morgonen.
Men namnet tomt var så okänt i Väsby församla-
ng, att då vid ett bröllop ("bryllöp") år 1876, prästen höll
ett tal till brudparet och dervid önskade dem "tomte-
lycka", de både då och efteråt förundrade sig över vad
det skulle betyda. Tomte, tomte, det hade de aldrig

Skåne
Luggude
Västby o. angr. socknar

5537 Nyckas Emil Försör
Bureas församling
Född 1861 i Västby

37

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

hört, men nej tomtegubbar slå i glas, och låtom
oss lustiga vara, var en gammal visa som de hört.
Här i Småland i Hamneda fins varken "tomtar eller
"gommisar". Frågelista nr 20. Kalendardagar
Alltid efter vad man kunde förstå, brukade de gam-
la i Västby och angränsande, utföra sina särskilda sys-
lor efter en vane som angavs i den gamla bondeprak-
tiken. a) Det kunde variera med utsläpp av krea-
turen allt efter äldermans-stämmans beslut i Valborgs-
mässan, antingen 1 maj eller 15 maj, oftast det senare.
b) Okänt. c) Linet skulle säas på en dag, som hette
Urbanus 25 maj. (Alla dessa bruk före 1860.)
d) Träradskorn såddes Nicodemus (1 juni) Lerrads Bonifacius (5 juni)
e) Havre såddes Peregrinus (16 maj) f) Höstråg såddes
Korsmässa (14 september) Vårtråg fanns inte.
g) Vete såddes aldrig. h) Årter såddes 18 maj (Erik.)
Böner såddes Beta (27 maj) i) Rorer såddes Bonifacius (5 juni)

h) Potatis sättes in dag Potentia (19 maj) l) Höslättern
 begynte på skogsängar. Ecclia (6 juli) Hade ej andra ängar
 som brukades att hästa hö. m) Kornet, Bartolomeus (24 august.)
 Havre, Joh. döpn. h. h. (29 august.) Råg, Olof (29 juli) Vete sättes ej.
 g) Den 25 mars skulle inomhus-ljus upphöra. (Vär det
 blir Vårfruhell, lägger vi oss i ljusan kväll.)
 k) Dessa svar arse tid mellan 1824 och 1860 (berättat av
 minn. Förelärdar). Sedemera har det ändrat sig
 ofantligt, beroende icke på viss dag, utan på åregångar,
 väderleken, jordens avvikning, olika bruknings-sätt,
 o. s. v. Men i Horneda och omgränsande brukades
 ännu 1880 en slags praktik vid jordbruket, som kallas
 "vechoräkningen". Man antelade årets 52 veckor i 4 del
 ar med 13 veckor i var "räppe". Andra räppen, som i
 Småland beräknas begyns 6 april, var viktigast ty
 då skulle säden äga rum. Man började med 13:de
 veckan och räknade sedan baklänges fram till

senste veckan, då värbetstet var slut. I 11, 10, och 9:de
såddes havre. Det skulle en bit julsör till häst
vax och plöjare, samt smulas i utsädet. Å billen smör-
jas med fullgas-talg, för brukningen. I 9:de och 7:de sattes
potatis. Pöttningen borde försiggå i vecka med udda-tal
således ej i den mellanliggande 8:de. Korn, seirads
såddes i 9:de vecka (omkr. 10 maj) Vete såddes inte, men
råg kunde sås när som helst mellan 1:ste september
och nyår. Jag hade en gammal torpare som berättade
att hans mor sådde råg nyårs-afton och att efter
den rågen blev bra skörd året som kom. Ävenledes
att de ofta dröjt med rågsädd till långt ut på eft-
erhösten och blev bra råg. Ten av de siste
dagarna i maj (i 6:te veckan) skulle linet säas.
Om linet såddes i nyet fick man god frö,
men såddes linet i nedanet, blev det långt lin,
såddes linet i nordanväder blev grovt strävt lin.

5537

40

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

För sadden valdes en dag med grönnonamn, ju
längre ju längre lin. Husmodern skulle, enligt
de gamles sed, bestämma var linlandet skulle
vara. Före sadden fick ej gården sopas, om man
ville ha vackert lin, ej heller skulle utsädet tagas i
en onjöligen påse ty då fick linet skora. En stål-
bit eller silvermynt i sädes-skäppan och att
ej yttra ett ord under sadden, var av rikt för en
god skärd.